

Filozofia teatru Karola Wojtyły

Ku teatrowi „daru”

Streszczenie

Niniejsza rozprawa próbuje odkryć „oryginalną filozofię teatru” w pismach Karola Wojtyły (jego dziełach teatralnych, filozoficznych i teologicznych), aby wzbogacić obecny kanon myśli teatralnej i zapewnić solidne podstawy, które pomogą w wyrażaniu jego dzieł dramatycznych na scenie. Ta rozprawa ma zatem szerszy cel, jako prekursora metodologii aktorskiej, która obejmuje filozofię Teatru „Daru”. Należy również zauważyć, że niniejszy artykuł stara się również naprawić podział teorii teatru i filozofii teatru, który doprowadził do usunięcia przedmiotu zagadnień normatywnych z pola filozofii. Uważam, że podział ten ujawnił rozdział, który powstał z powodu tej utraty i był spowodowany przez utratę ram wypracowanych przez realistyczną metafizykę (filozofię bytu), które niegdyś stanowiły podstawę do zbudowania antropologii filozoficznej (filozofii człowieka) i etyki (filozofii moralności).

Choć Wojtyła nigdy nie napisał filozofii teatru jako takiego, przynajmniej nie niezależnie od swojego bliskiego współpracownika Mieczysława Kotlarczyka (z którym współtworzył *Teatr Rapsodyczny*), Bolesław Taborski był w istocie sceptyczny co do faktu, że sztuki Wojtyły były jedynie wynikiem idei teatru Kotlarczyka, „ani wtedy, ani później sztuki Wojtyły nie były po prostu «dramatyzowanymi ilustracjami» teorii teatru rapsodycznego” (Taborski 1987, s. 16). Ponadto, podczas rekolekcji dla artystów w Krakowie w 1962 r., Wojtyła najwyraźniej wyraża zupełnie inne rozumienie roli aktora w porównaniu z tym, które znajdujemy w teorii teatru rapsodycznego. Nie postrzega aktora jedynie jako przewodnika, ale ucieleśnienie postaci, ucieleśnienie, które obejmuje jego rozumienie osoby w *Osobie i Czynie* i wydaje się czerpać inspirację od innego polskiego pedagoga Juliusza Osterwy. Nie możemy przecież zapomnieć o wpływie całej linii polskich dramaturgów, którzy poprzedzali Jana Pawła II, i środowisku, w którym został ukształtowany:

Tyle się płaci za talent! Za talent wokalny, za talent fizyczny. Ileż prób trzeba podjąć, by z własnego, konkretnego, jednoznacznego charakteru wydobyć inną postać teatralną, by z osoby, którą jestem, stworzyć inną osobę. Jakiegoż ogromnego przeniesienia mojej indywidualności, osobowości; jakiejż wielkiej plastyczności wszystkich dyspozycji mojej osoby potrzeba, by na jej miejscu powstało inne „ja” – autentyczne i oryginalne. (Wojtyła 2021, rozdział Lekcja II, akapit 6)

Ta praca ma charakter „interdyscyplinarny”; to znaczy, łączy oryginalną filozofię teatru Karola Wojtyły i jego filozofię człowieka, oraz czerpie z dramatycznych, filozoficznych i teatralnych dzieł Wojtyły/Papieża Jana Pawła II. Zastosowałam , te „interdyscyplinarną” metodę ze względu na fakt, że (jak zauważył włoski filozof Giovanni Reale i jak wyjaśnia profesor Wierzbicki) Karol Wojtyła/Jan Paweł II (1920-2005) był „pielgrzymem Absolutu”, tzn. Wojtyła dążył do osiągnięcia ostatecznego źródła bytu, tzn. samej Prawdy, na potrójny sposób poezji, filozofii i teologii. (Wierzbicki 2015, s. 292) Podczas gdy literatura Jana Pawła II jest oddzielona od jego pism filozoficznych, nie można zaprzeczyć faktowi, że jego filozofia silnie wpłynęła na jego dzieła dramatyczne... jednakże ten wpływ nie musi jednak pozostać na poziomie treści. W tej pracy zatem starałam się rozszerzyć jego *filozofię człowieka* na dziedzinę teatru i faktycznie próbowałam użyć jej do określenia, jak wyglądałaby istota teatru dla Wojtyły - co uważałby za jego fundament i cel. Wykorzystałam również jego *filozofię człowieka* , aby określić, w jaki sposób teatr może podporządkować się tej istocie i celowi.

Filozofia i teatr mają długotrwałą więź historyczną, która sięga samego pojawienia się terminu „*osoba*” , i która reprezentuje obiekt antropologii filozoficznej (człowieka) jest przejęty z greckiej tradycji teatralnej, a później zostaje dalej pogłębiony i wzbogacony przez pisma chrześcijańskich teologów na temat Trójcy. Ta praca zatem „wraca jakby do początku” i próbuje ustalić związek między antropologią filozoficzną a teatrem. Bada przecięcie się terminu *mikrokosmos* , tak jak odnosi się on do człowieka (w arystotelesowsko-tomistycznej realistycznej tradycji metafizycznej) i jak był używany do opisu relacji między teatrem a światem, tj. *theatrum mundi* (termin, który jest zakorzeniony w starożytnej Grecji, ale wydaje się, że osiągnął swój szczyt w czasach Szekspira). Następnie pracowałam nad ustaleniem, co Platon i Arystoteles mieli na myśli przez *mimesis* , a następnie przeszłam do próby uchwycenia Arystotelesowskiego rozumienia *tragedii* , a zatem *działania* i *katharsis* - terminów, których używa do opisu cech aktu teatralnego w *Poetyce*. Wybrałam Arystotelesa jako podstawę nie tylko dlatego, że jest on jednym z ojców zachodniej myśli filozoficznej, a Wojtyła jest produktem tej tradycji (co jest dodatkowo wzmocnione przez jego akceptację realizmu metafizycznego), ale również dlatego, że w jego pismach na temat *Teatru rapsodycznego* widzimy, jak Wojtyła i Kotlarczyk częściowo pracują nad tym, co Arystoteles definiuje jako teatr/tragedia, i próbują to rozwinąć.

Głęboka analiza filozoficznego dzieła Wojtyły *Osoba i czyn* w rozdziale trzecim umożliwiła do zrozumienia filozoficznych podstaw Wojtyły, aby postrzegać człowieka jako „dar”, tj. jak rozumie on możliwość uhonorowania osobowości człowieka – jego samostanowienia, samo

posiadania, samorządności, samo przekroczenia – w świetle jego aspektu relacyjnego (uczestnictwa). Przyglądałam się jego studium Osoby i czynu, właśnie dlatego, że (jak wyjaśniłam w poprzednim rozdziale) teatr opiera się na tych dwóch rzeczach, tj. człowieku i jego działaniu. Aby ustalić, czym jest filozofia teatru według Wojtyły, musimy zatem pojąć, co rozumie on przez te dwa terminy. Musimy nie tylko spojrzeć na człowieka w jego indywidualnej zdolności, ale także na jego zdolności relacyjne, ponieważ nie tylko dla Wojtyły w pełni wyraża to człowieka jako osobę, ale ponieważ teatr opiera się również na tej samej zdolności (jak zbadaliśmy w ostatnim rozdziale).

Praca ta miała również na celu zbadanie teatralnych korzeni Wojtyły z historycznym opisem idei „sacrum” w polskim teatrze, zwracając się do jego ojców założycieli: Adama Mickiewicza i Stanisława Wyspiańskiego, a ponadto podkreśla fundamentalne idee głównych teatralnych mentorów Wojtyły, tj. Juliusza Osterwy i Mieczysława Kotlarczyka. Zwracając się bezpośrednio do pism Wojtyły na temat *Teatru rapsodycznego*, a także jego listów korespondencyjnych do Kotlarczyka, byliśmy w stanie przeprowadzić analizę *Promieniowania ojcostwa*, korzystając z podstawowych źródeł Osoby i czynu, *Miłości i odpowiedzialności* oraz *Teologii ciała*. Miało to na celu dalsze wprowadzenie nas do właściwego rozumienia człowieka przez Wojtyłę jako „daru” i działania, które pomaga mu naprawdę spełnić wszystkie jego potencjały, tj. „aktu miłości”. Podczas gdy ta aplikacja pomaga zrozumieć dramatyczną twórczość Wojtyły, głównym celem tej analizy, jak już powiedzieliśmy, było dojście do filozofii teatru, która najlepiej zrealizuje tę sztukę (i jej filozoficzną treść) na scenie. Następnie zakończyliśmy, stosując to, co odkryliśmy, do podstawowych struktur teatru w rozdziale *Ku teatrowi „daru”*, a dodatkowo podjęliśmy próbę eksploracji, aby określić typy „uczestnictwa”, które są również widoczne w teatrze. Analizując doświadczenie aktu teatralnego jeszcze głębiej, odsłania się nie tylko „połączenie”, „wymianę”, „komunię”, „uczestnictwo” zachodzące między aktorami a publicznością, ale w rzeczywistości wiele „połączeń”/„wymian”: aktor-postać, aktor-aktor, reżyser-aktor, reżyser/aktor-scenariusz-publiczność.

Odkryliśmy zatem w tej pracy, że teatr, który odsłania prawdę o tym, co czyni człowieka prawdziwie człowiekiem, tj. „człowiek działa”, a zwłaszcza „akt miłości” jako swój główny cel nie tylko w treści, ale w rzeczywistej praktyce teatralnego rzemiosła, jest nie tylko tym, co najlepiej przedstawi dzieła Wojtyły, ale jest zgodne z tym, co wydaje się naturalne dla samego teatru. Na początku tej pracy sformułowaliśmy roboczą definicję „filozofii teatru” w świetle Wojtyły. Że jest to forma filozoficznego dociekania, którego przedmiotem jest teatr i która

próbuję, poprzez powrót do klasycznych filozofów i poprzez zastosowanie rozumowania filozoficznego (co obejmuje dialog z nowoczesną filozofią i teoretykami teatru poprzez dogłębną lekturę doświadczenia teatralnego i redukcję), ustalić jego najbardziej istotne aspekty, tj. jego podstawowe przyczyny i cele. Ze wszystkiego, co zebraliśmy, sądzę, że możemy logicznie wnioskować, że dla Wojtyły osobowość jest zarówno fundamentem, jak i celem teatru. Tak więc, oprócz naśladowania prawdziwie ludzkiego aktu, który w pełni ukazuje tę osobowość, uczestnictwo (partycypacja) jest środkiem, za pomocą którego teatr zostaje podporządkowany osobowości.